

ki (predvsem leta 1954) so pustili sledi v gospodarskih panogah, komunikacijah, v narodni, poklicni in socialni sestavi prebivalstva, v političnih in drugih institucijah itn. Kulturno podoba, ki nam jo avtorica prikazuje skozi široko paleto virov, je dodatno označilo industrijsko ribištvo. Prav prek slednjega je Izola že v drugi polovici 19. stoletja stopila v svetovne gospodarske tokove.

Izola ne postreže ravno s preobilico virov. Arhiv je zgorel l. 1903, bil poškodovan med 1. svetovno vojno, nato pa prodajan kot ovojni papir za trgovine. Ustnih virov o obdobju do leta 1954 skoraj ni, saj se je takrat odselila večina Italijanov, ki so predstavljali 70% mestnega prebivalstva. Avtorica opozarja na še ne dovolj osvetljene posledice sprememb državnih meja leta 1918 in 1954 (oz. 1945). Za časa italijanske oblasti se je istrsko kmetijstvo soočalo z donosnejšim italijanskim in posebej po l. 1925 ("Boj za žito") tudi propadalo. Kmetje so izgubili tradicionalno tržišče v avstrijskem zaledju, domače poljedelske kulture so izginjale. Z letom 1954 pa je bil odrezan tudi Trst, zaradi česar je propadla do tedaj živahna pomorska trgovina. Omenjene spremembe bi kazalo raziskati tudi z etnološkega zornega kota; način življenja je namreč lahko prav daleč od dekretov in razmejitvenih avantur.

Igor Presl

Ervin Dolenc: SENOŽEČE. Skupnost na prepihu. Zbirka: Življenje na Krasu, št. 2, Ljubljana 1994, 108 strani.

V zbirki Življenje na Krasu je po Repentaboru izšla še kratka zgodovina Senožec (kot tretji zvezek ji bo sledil oris preteklosti Sezane). Lično opremljena knjiga s številnimi fotografijami in kartami je delo dr. Ervina Dolenca, raziskovalca na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, sicer domačina iz Senožec.

Avtor nam je na zanimiv, poljuden in prepričljiv način pričaral razvoj Senožec in okoliških krajev "na prepihu" skozi stoletja. Pomembnost geografske lege Senožškega je poudaril že ob orisu prve trajnejše poselitve približno 2000 let pred Kristusom, saj je bilo stevilo naselbin "za tako majhno ozemlje nesorazmerno veliko". V "zgodovino" so Senožče vstopile z vključitvijo v Rimski imperij, ki je krajem prinesel približno poltisočletno obdobje relativnega miru. Naslednja stoletja so bila bistveno bolj burna, ob prelomu tisočletja pa so italijansko mediteranske vplive zamenjali celinski, slovanski in germanski.

Senožče se omenjajo od druge polovice 12. stoletja dalje, ko so na senožškem gradu domovali Devinski gospodje. Po izumrtju so njihove posesti leta 1399 podedovali sorodniki iz družine Walsee. Med njihovo vladavino so Senožče v 15. stoletju dobile župnijo in

tržne pravice; slednje so jim potrdili tudi dediči Walsejevcev, Habsburžani. Poleg omenjenih je Dolenc orisal še plemiške družine, ki so bile tako ali drugače vezane na Senožče, podrobneje predvsem družini Porzia in Garzarolli.

Oris znanih županov Senožec sodi že v čas moderne uprave po terezijanskih in jozefinskih reformah. V času ločevanja duhov na Slovenskem ob koncu 19. stoletja so v Senožčeh slavili liberalci z županom Francem pl. Garzarollijem. Katoliška stran na to ni gledala ravnodušno in razvil se je živahen politični boj s šikaniranjem nasprotnikov in razbijanji shodov nasprotne strani.

Po 1. svetovni vojni je bila Primorska priključena k Italiji in prepuščena fašističnemu raznorodovalnemu pritisku. Njegovi prvi rezultati so se pokazali v združevanju slovenskih političnih sil in leta 1922 je bila končana 32-letna Garzarollijeva liberalna vladavina. Fašisti so se v Senožčeh okrepili sredi dvajsetih let, priselilo se je tudi več Italijanov, ki pa so se po 2. svetovni vojni po večini vrnili v svojo domovino. Med vojnama je manj kot desetina v Senožčeh živečih Italijanov obvladovala vse pomembnejše funkcije kraja.

Po razvoju v 2. vojni in socialistični Jugoslaviji je Dolenc orisal materialne in duhovne razmere kraja. Na prve je odločilno vplivala lega ob prometni povezavi Dunaja in Trsta, saj je furmanstvo obogatilo prihodek od osnovne kmetijske dejavnosti. Za pivopijske Slovence bo zanimivo zvedeti, da je bila v Senožčeh pivovarna, ki je pred stoletjem zvarila približno toliko piva kot tisti pivovarni, ki sta se na Slovenskem ohranili do današnjih dni, laška in ljubljanska. Italijani so jo po priljučitvi Primorske namerno spravili v stečaj in tako Primorce poleg slovenske besede prikrajšali še za pivovarno. Pri orisu duhovnih razmer je avtor spregovoril o verskem življenju, šolah ter kulturnem in družabnem življenju na Senožškem, k temu pa je dodal še kratke življenjepise pomembnejših Senožčevcev.

Knjiga Ervina Dolenca se odlikuje po lastnosti, ki ni ravno značilna za zgodovinska dela, saj je pisana živahno, vsem ljudem razumljivo, a kljub temu strokovno dosledno. Legenda o Srebrni iz časa turških vpadov, ki personificira krščansko zvestobo tudi v turški sužnosti, je zanimivo branje tudi za otroke in bi skorajda lahko zamenjala večerno pravljico, če bi le imela srečen konec.

Ob podatku, da so leta 1752 v Senožčeh sežgali zadnjo čarovnico, se bo marsikateri trpeči mož vprašal, ali je bilo smotno ta obred prepovedati, saj vseh kandidatov le še niso polovili in kaznovali. Domačine bodo zanimale še druge podrobnosti iz preteklosti njihovega kraja, naprimer da se v revolucionarnem letu 1848 napad na senožško graščino ni posrecil ali da je Senožško začelo nazadovati po zgraditvi železnice Dunaj - Trst.

S pričujočo knjižico so se Senožče uvrstile med tiste ne preštevilne slovenske kraje, ki se lahko pohvalijo z zgodovinsko zaokroženim pregledom lastne preteklosti. Ervin Dolenc je svojemu rodnemu kraju poklonil

dragocen spomin. Znanstvene slave si s tem sicer ne bo prislužil, se pa bo - verjetno - vpisal med pomembnejše krajanje, ki bodo naštetih v naslednji zgodovini Senožec, ko bo ta nekoč v daljnji prihodnosti znova spisana.

Aleš Gabrič

Bojan Godeša: KIDOR NI Z NAMI, JE PROTI NAM. Slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom. Cankarjeva založba, Ljubljana 1995, 468 strani.

Slovenski intelektualci so bili, tako kot drugje v svetu, pogosto na prepihu države in njenih institucij. Zelo zanimivo pa je seveda obravnavanje inteligence v nenormalnih časih, kamor vojna zagotovo sodi. S to zahtevno problematiko se je v zadnjem času ukvarjal Bojan Godeša. Njegova knjiga je prirejena in delno predelana doktorska disertacija.

Osrednjega dela knjige ni mogoče razumeti, če si ne ogledamo približno položaja slovenske inteligence pred drugo svetovno vojno. Tu je mišljen pogled posameznih političnih skupin na družbo kot celoto. Tako je Godeša najprej predstavil slovenske nazorske tabore in izobražence v njih predvsem v tridesetih letih. Trije slovenski nazorski tabori, ki so se izoblikovali že v Avstro-Ogrski, so bili katoliški, liberalni in marksistični. Politično je bil najmočnejši katoliški. Med inteligenco pa njegov vpliv ni bil največji. Tu je prevladoval vpliv liberalcev.

Prihod okupatorjev aprila 1941 je povsem spremenil razmere v Sloveniji. Vsi trije okupatorji so imeli dolgoročen namen uničiti slovenski narod. Poti so bile morda različne, kar pa ne spremeni njegovega negativnega bistva.

Ideološka nasprotja, ki so nastala že pred vojno, so se med vojno še okrepila. Kot piše Godeša, se je položaj povsem spremenil, ko se je v Ljubljanski pokrajini začela državljanska vojna. Takrat se je bilo izobraženstvo prisiljeno odločiti med dvema možnostima, ki sta bili obe domači. Odločiti se je bilo potrebno za sodelovanje z OF ali s protirevolucionarnim taborom. Večina sredinsko usmerjenih intelektualcev se je težko odločala. Težava pa je bila tudi v tem, da ni bilo močnega sredinskega tabora, ki bi jih kako drugače povezal.

Po kapitulaciji Italije se je položaj povsem spremenil. Ljubljansko pokrajino so zasedli Nemci, vendar je bila njihova uprava tu povsem drugačna kot na Štajerskem in Gorenjskem. Pokrajina je dobila neke vrste samoupravo. Tudi OF je delno spremenila svoje delo, saj se je iz prejšnje usmerjenosti predvsem na področje Ljubljanske pokrajine odločila okrepiti delo v drugih pokrajinah. S postavitvijo "oblasti" Leona Rupnika se je okrepil tudi protirevolucionarni tabor.

Za bralce Annales bo zelo zanimivo poglavje o izobražencih na Primorskem. Tam je bil položaj do kapitulacije Italije podoben tistemu na nemškem zasedbenem področju. Položaj na Primorskem je zaznamovala prisotnost Italije na tem prostoru že od konca prve svetovne vojne. Intelligence na Primorskem je bilo malo, saj se je večina od tam izselila že pred drugo vojno. Tisto malo, kar je je bilo, pa so Italijani tako ali drugače nadzorovali. Na Primorskem v glavnem ni bilo podpore protirevoluciji, dejstvo pa je tudi, da je OF tu delovala drugače in s tem ni dajala povodov. Posebno pozornost je avtor namenil tudi Trstu in tržaški inteligenci. Zanimive so tudi vstice, kjer je govor o TIGR-u. Tigrovci so bili stari borci proti italijanskemu fašizmu, z OF pa so imeli določene težave. Specifičen ja bil tudi položaj primorske duhovščine, saj je tudi ta čutila predvojne pritiske Italije.

Zadnje poglavje je avtor namenil opisu položaja na Gorenjskem, Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju. Kot sam piše, je prikaz položaja na tem območju združil zaradi podobnosti. Vsem znan je seveda nemški okupacijski sistem, ki se je razlikoval od italijanskega. Na večini tega prostora protirevolucionarni tabor ni bil prisoten. Z izjemo Gorenjske po pomladi 1944 je drugod ostalo le pri poskusih. Tako sta bila tod ves čas prisotna le OF in Nemci.

Knjiga je polna podatkov, ki nazorno kažejo razsežnost problematike, ki je brez obilice pregledanega in uporabljenega gradiva ne bi bilo mogoče predstaviti. Morda bi lahko dodali še kakšno fotografijo.

Bojan Bačkovec

Aleš Gabrič: SOCIALISTIČNA KULTURNA REVOLUCIJA Slovenska kulturna politika 1953-1962. Cankarjeva založba, Ljubljana 1995, 370 strani

Aleš Gabrič prikazuje zgodovino kulturne politike od leta 1953 do 1962.

Gre za čas med VI. kongresom partije novembra 1952 ter ustavnim zakonom iz leta 1953 in osnutkom ustave iz leta 1962. Avtor je knjigo razdelil na nekaj poglavij, ki so vsebinsko in časovno zamejena. Vsako poglavje ima rdečo nit, ki povezuje sicer različna kulturna vprašanja tistega časa.

Na VI. kongresu partije v Zagrebu 1952 so ukiniti agitpropovski aparat. Nastopilo je krajše obdobje "ideološke odjuge". Ideološki nadzor so opravljale komisije pri SZDL. Aprila 1954 je bila ustanovljena komisija za ideološko in vzgojno delo predsedstva SZDL. Vodil jo je Boris Zihertl. Ko je vodstvo partije ugotovilo, da so stvari ušle nadzoru, je sklenilo ustanoviti partijske ideološke komisije na zveznem in republiških nivojih. Slovenska ideo-